

SAKURA

Naoko Abe

SAKURA

*Hoe een Engelsman
de Japanse kersenbloesem redde*

Vertaald door Fred Hendriks

2020

THOMAS RAP
AMSTERDAM

Copyright © 2019 Naoko Abe
Copyright Nederlandse vertaling © 2020 Fred Hendriks
Oorspronkelijke titel *The Sakura Obsession*
Oorspronkelijke uitgever Alfred A. Knopf, New York
Omslagontwerp bij Barbara
Omslagillustratie Collingwood Ingram in Japan, 1926
Foto auteur Lily Richards
Vormgeving binnenwerk Ceevan Wee, Amsterdam
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 004 0589 9
NUR 321

thomasrap.nl

Aan mijn vader
Hiroyoshi Abe
1931-2019

Laat mij sterven
Onder de bloesems
In de lente
Rond de dag
Van de volle maan

Saigyō, 1118-1190

Inhoud

Kaart van Japan	13
Proloog	15
Inleiding	17

DEEL EEN: DE GEBOORTE VAN EEN DROOM

1. Familiebanden	31
2. Mayfair-by-the-Sea	37
3. Triomfen en tragedies	41
4. Gedwongen isolement	51
5. Japan lonkt	58
6. De rijzende zon	67
7. Over vogels en nestjes bouwen	72
8. De oorlog van Ingram	78
9. De geboorte van een droom	82

DEEL TWEE: KWEKEN EN VERZAMELEN

10. Dubbele zoektocht	91
11. De artsen van Deshima	100
12. Op plantenjacht	109
13. Kweken en verzamelen	117
14. De hokusai-connectie	121

DEEL DRIE: REDDING VAN DE SAKURA

- 15. De pelgrimstocht 131
- 16. Twee pijnbomen 137
- 17. Kersenmekka's 142
- 18. De kersenhoeder 148
- 19. Op jacht naar wilde kersen 153
- 20. Redding van de sakura 159
- 21. De waarschuwing van Ingram 165

DEEL VIER: THUISKOMST VAN DE TAIHAKU

- 22. Werken aan herstel 171
- 23. Thuiskomst van de taihaku 177
  - 24. Succesvol gokken 190
  - 25. Een sprookjestuin 196
  - 26. De 'obscene' kanzan 201
- 27. De verspreider van het kersenevangelie 204
  - 28. Darwin vs. de Kerk 209
  - 29. Oorlogsgeluiden 214

DEEL VIJF: VALLENDE BLOESEM

- 30. Kersenbloesembroeders 223
- 31. Massavernietigingsbloemen 232
  - 32. Keizerverering 235
  - 33. De sakura-ideologie 241
- 34. De invasie van de somei-yoshino 244
- 35. Honderd miljoen mensen, één geest 247
  - 36. De kers en de kamikaze 253
  - 37. Vallende bloesems 256
  - 38. Het verhaal van Tome 262

DEEL ZES: DONKERE SCHADUWEN

39. Kinderen in oorlogstijd 273
40. Zwarte Kerst 276
41. De verdediging van Benenden 279
42. *Ornamental Cherries* 282
43. Donkere schaduwen 287
44. Kersen van een 'verrader' 292
45. De Britse kersenhausse 296
46. Ingrams 'koninklijke' kersen 302
47. De wedergeboorte van de somei-yoshino 304

DEEL ZEVEN: KERSEN VAN VERZOENING

48. *A Garden of Memories* 313
49. Een vredige dood 320
50. The Grange na Ingram 325
51. In binnen- en buitenland 328
52. De volgende generatie sakuramori 334
53. Kersen van verzoening 342

EPILOOG

54. De duizendplussers 351
55. De Grote Muur van kersenbloesems 355

BIJLAGEN

- A: Belangrijkste kersenvariëteiten en wilde kersen 365
B: Kersen bekijken 367

Noten 371

Lijst met illustraties 409

Bibliografie 415

Dankwoord 421

Register 425

OKINAWA

km 100 200 300 400 500

Proloog

Op een steenworp afstand van de westelijke gracht van het keizerlijk paleis in Tokio stak een toekomstige koning van Engeland een spiksplinternieuwe spade in de koude, natte grond. Prins William keek naar het dunne stammetje van een jonge kersenboom die hij zojuist op het terrein van de Britse ambassade had geplant en glimlachte naar zijn gevolg.

De boomplantceremonie eind februari 2015 was gewoon het zoveelste ritueel voor de tweeëndertigjarige prins tijdens zijn eerste bezoek aan Japan, enkele uren na zijn ontmoeting met keizer Akihito en keizerin Michiko in hun privévertrekken in het paleis. De ster van deze gebeurtenis was de boom zelf, en dat was ongebruikelijk.

Deze drie meter hoge plant was geen gewone kersenvariëteit. De taihaku, oftewel de ‘witte reuzensierkers’, was een zeldzame en spectaculaire boom, door puristen geprezen om zijn grote enkelvoudige witte bloemen. Op een bepaald moment was de taihaku uitgestorven in Japan. En zijn onwaarschijnlijke terugkeer, in een land waar kersenvruchten een alom aanwezig en blijvend symbool zijn, was te danken aan één man, een Engelsman nota bene: Collingwood ‘Cherry’ Ingram.

Inleiding

Elke grote stap in mijn leven is begonnen met kersenbloesem, en dat geldt voor de meeste Japanners. Anders dan in het Westen vinden in Japan veel belangrijke gebeurtenissen plaats in april, wanneer het schooljaar en het parlementaire jaar beginnen en bedrijven nieuwe werknemers verwelkomen. Toen ik in april 1962 in de stad Nagoya, midden op het eiland Honshu, naar de kleuterklas ging, nam een vriend een zwart-witfoto van mij en mijn moeder Akiko onder de rafelige roze bloembladen van die ene kersenboom vlak bij de schoolpoort. Iedereen deed hetzelfde, iedereen. Geen foto laten maken stond haast gelijk aan heiligschennis. Op de foto klamp ik mij vast aan mama's arm, bang voor de dag die komen ging, maar getroost door de paraplu van bloemen boven mijn hoofd.

Mijn vader Hiroyoshi stond niet op de foto. Als journalist was hij aan het werk, altijd aan het werk, bezig met verhalen over de grote ondernemers die de drijvende kracht vormden achter de Japanse wederopstanding als naoorlogse industriële grootmacht.

In 1964 plaatste de krant waarvoor mijn vader werkte hem over naar Tokio. We lieten ons houten, met tatami's beklede huis in Nagoya achter en namen de eerste ultrasnelle

trein naar de hoofdstad van het land. Tokio stond aan de vooravond van zijn eerste Olympische Spelen, het eervolste moment van het land in decennia. De Spelen bewezen dat Japan weer overeind was gekrabbeld na de vernederende verwoestende nederlaag en nucleaire vernietiging. Bij de lagere school Takamutsa, waar ik dat voorjaar heen ging, stonden mama en ik opnieuw onder de kersenbloesem bij de schoolingang voor de geijkte foto.

Brugschool. Middelbare school. Universiteit. Voor ons is het altijd hetzelfde: april betekent een nieuwe start, een nieuwe stap in het leven. De kersenbloesem. De foto. En daar sta ik weer, in april 1981, vastgelegd onder de volle bloesem door de Canon-camera van het gezin op de dag dat ik professioneel journalist werd.

De Japanse band met kersenbloesems weerspiegelt een unieke en buitengewone obsessie. Wij zijn een homogeen volk – 98 procent van de 127 miljoen inwoners van ons land is etnisch Japans – verbonden door meer dan tweeduizend jaar traditie en een culturele affiniteit met één plant. Andere landen hebben natuurlijk ook hun speciale bloemen. Maar wie zou zich kunnen voorstellen dat vrijwel de hele bevolking van Groot-Brittannië of Duitsland of de Verenigde Staten in één specifiek weekend naar de parken trekt om een bloem te bekijken, hoe mooi die ook is?

Bij de krant in Tokio waar ik werkte en verslag deed van de activiteiten van de minister-president en later van het ministerie van Defensie, stuurden we altijd een jonge medewerker met plastic tafellakens en karton naar een nabijgelegen park naast het keizerlijk paleis. Daar spreidde hij deze maten uit onder een kersenboom en zat er de hele middag naast – met blote voeten, want o wee als iemand met schoenen

over ons plastic tapijt zou lopen! Hij moest onze plek verdedigen, in afwachting van ons *hanami*-feest die avond, het feest van de kersenschouw (in het Japans betekent *hana* ‘bloem’ en *mi* ‘kijken’). Hanami was een jaarlijks lenteritueel, een gemeenschappelijke orgie van met kersenbloesem gearomatiseerde rijst, tafelzuur, wijn, sake en snoepjes, luid gezang, verbroedering en reünies van vrienden en familie.

Mijn leven lang had ik de bloesem voor lief genomen. Ik had nooit nagedacht over de reden waarom de meeste van de aangeplante bomen in Japan – zeven van de tien – van dezelfde variëteit waren, de somei-yoshino. Toen ik in 2001 naar Londen verhuisde, was ik verbijsterd over de grote verscheidenheid aan kersenbloesems in het Britse landschap. De bloesems die ik daar aantrof, hadden allerlei kleuren – wit, roze, roodachtig en soms zelfs groenachtig – en de bomen bloeiden in verschillende perioden, gewoonlijk van half maart tot half mei. Sommige soorten kwamen tot volle bloei, lieten vervolgens hun kroonbladeren vallen, waarna andere variëteiten het overnamen. Dat leidde tot een caleidoscopisch cascade-effect van bloesems dat het kersenseizoen verlengde tot twee maanden.

In Japan is het seizoen veel korter. De bloemen van elke somei-yoshino-boom bloeien ongeveer acht dagen, niet langer, en dat ze allemaal tegelijk bloeien en vervolgens allemaal tegelijk hun bloesem verliezen, komt doordat het allemaal klonen zijn. De cultuur van de *sakura*, de kersenbloesem, in de twintigste en eenentwintigste eeuw draaide dan ook om het korte leven en de snelle, voorspelbare dood van de bloemen. De kersenbloesem was van voorbijgaande aard, net als het leven zelf.

Tijdens mijn onderzoek voor een krantencolumn over de

verspreiding van de kers op de Britse Eilanden, stuitte ik op het verhaal van Collingwood Ingram, wiens kruistocht om de taihaku en tal van andere Japanse kersenvariëteiten te redden onder westerse hoveniers legendarisch is. Onder Japaners en mensen elders in de wereld is dit verhaal onbekend. Naarmate mijn onderzoek vorderde, dook Ingrams naam steeds weer op, en voor ik het wist bevond ik me op een grote zoektocht naar de kersenboom, die me langs archieven, botanische tuinen, wetenschappelijke tuinbouwinstututen en tempels in Japan en het Verenigd Koninkrijk voerde. Gaandeweg werd mijn zoektocht steeds persoonlijker. Hij haalde opvattingen die ik sinds mijn geboorte koesterde over een boom die ik zo goed meende te kennen volkomen overhoop.

Naoko en haar ouders, lente 2016

In de loop van mijn onderzoek las ik over een bezoek dat de Kent Garden Association in mei 2010 had gebracht aan The Grange, het vijftienvijftig kamers tellend huis in het dorp Benenden, dat in 1919 door Ingram en zijn vrouw Florence was gekocht. De gastspreker tijdens dat bezoek was Charlotte Molesworth, een vormsnoeispecialist die met haar tuinierende echtgenoot Donald in een huisje naast The Grange woonde. Charlotte en Donald kenden de familie Ingram goed en ze raadden me aan contact op te nemen met Ernest Pollard, Ingrams beschaafde schoonkleinzoon. Pollard nodigde mij op zijn beurt uit in zijn huis vlak bij Rye in East Sussex. Zijn vrouw, Veryan, was Ingrams kleindochter.

Daar hadden de Pollards op een ronde houten tafel in een keurig kantoor op de begane grond stapels met dagboeken, schetsen, handgeschreven memo's, onderzoeksartikelen, boeken, tijdschriften, foto's en krantenartikelen uitgestald. Tot mijn grote vreugde was ik over een schatkist gestruikeld die het honderdjarige leven van Collingwood Ingram bestreek, van 1880 tot 1981. Behalve Ernie – hij stond erop dat ik hem met die naam aansprak – had niemand deze waardevolle verzameling volledig bekeken. Een groot deel ervan had jarenlang in kartonnen dozen gezeten voordat hij het materiaal was gaan sorteren.

Ernie was zo vriendelijk mij kopieën uit te lenen van transcripties van dagboeken die Ingram tijdens zijn bezoeken aan Japan in 1902, 1907 en 1926 had bijgehouden. In Londen zocht ik de namen op van de mensen die Ingram tijdens zijn reizen naar Japan had ontmoet. Dat bleek een ware openbaring: het ging om koninklijke figuren, zakelijk leiders en toppolitici. Zij vormden het puikje van de Japanse samenleving, belangrijke leden van een opkomende industrië-

le grootmacht, en waren allemaal op een of andere manier verbonden met kersenbomen. En er was meer. Ingrams aantekeningen en dagboeken bevatten prachtige beschrijvingen van Japanse natuurtaferelen en van hoveniers voor wie de bloesemende bomen veel meer waren dan een schitterende plant. Ze waren gekoesterde instituten.

Ik sprong dan ook opgetogen in het konijnenhol van mijn onderzoek. Ik interviewde Ingrams nazaten, zijn tuinier, zijn huishouder en anderen die hem goed hadden gekend. Mijn eendimensionale beeld van Ingram ontwikkelde zich tot een veelkleurig schilderij. Daar was hij, geboren met een zilveren lepel in zijn mond, de rijke kleinzoon van de oprichter van de *Illustrated London News*. Daar was Ingram als ziekelijke jongen, te zwak om naar school te gaan, en daarna als een uiterst zelfverzekerde tiener. Daar was Ingram als jonge avonturier in Australië en Japan, toen het Britse Rijk op zijn hoogtepunt was.

Daar was hij als natuurliefhebber. Ingram was een ornitholoog, die tijdens de Eerste Wereldoorlog in 1917 en 1918 vogels tekende in de Franse bossen. Ingram was een ecooloog, die zijn tijd tientallen jaren vooruit was en het belang van soortendiversiteit onderwees aan een land, Japan, waar conformisme doorgaans de boventoon voert. Ingram was een agnosticus, die met zijn parochiepriester over godsdienst discussieerde en de evolutietheorie van Charles Darwin prees.

Dan was er ook nog Ingram als patriot in de Tweede Wereldoorlog, aanvoerder van de Home Guard van Benenden, een burgerwacht van oudere en niet voor het leger opgeroepen mannen die zich voorbereidden op de Duitse invasie van Engeland. En ten slotte was daar Ingram als echtgenoot, vader, grootvader, collega en vriend die zijn expertise over de

natuur en bovenal over de sierkers met de wereld deelde.

Collingwood Ingram was een reus op kersengebied. Als hartstochtelijk pleitbezorger voor de bloesems en als toonaangevende autoriteit op dat terrein heeft hij sommige variëteiten voor uitsterven behoed. In zijn tuin in Kent bouwde hij de grootste verzameling kersensoorten buiten Japan op. Zijn bredere nalatenschap was dat hij bijna in zijn eentje verantwoordelijk was voor de verbreiding van een gevarieerde kersencultuur op de Britse Eilanden en de wereld als geheel.

Ingram heeft ongeveer vijftig verschillende soorten Japanse kersen in Groot-Brittannië ingevoerd. Hij was de eerste ter wereld die kersensoorten kunstmatig met elkaar kruiste. Hij schiep zijn eigen nieuwe variëteiten. En hij benoemde enkele bestaande variëteiten waarvan de afstamming onbekend was. Aan één kers gaf hij de naam hokusai, ter ere van de wereldberoemde Japanse schilder en prentenmaker Katsushika Hokusai, met wie hij een grote liefde voor Japans iconische berg, de Fuji, deelde. Hij noemde een andere variëteit asano, naar de gevallen samoeraiheld uit een van Japans klassieke literaire teksten, *De zevenenveertig rōnin*.

Hij schreef ook een invloedrijk werk over kersenvruchten en gaf zaden, stekken en jonge boompjes weg, bijna voor niets. Bovendien promoveerde hij bij elke gelegenheid de kers, zowel bij zijn welvarende vrienden als bij het grotere publiek. En zijn favoriete bloeiende kers? Dat was de taihaku. ‘Wat betreft kwaliteit en grootte torent hij uit boven alle andere,’ schreef Ingram. Hij zou een cruciale rol spelen bij het behoud van de taihaku, maar hoe kon deze missie ooit de zijne worden?

Door mijn eigen onderzoek ging ik me ook verdiepen in de historische rol van kersenvruchten in Japan in de loop der

eeuwen. Toen ik in Engeland woonde, had ik talloze ‘Bezoek Japan’-advertenties gezien, waarin vaak dezelfde twee iconen een hoofdrol vervulden: een besneeuwde Fuji en de kersenbloesem. Maar ik ontdekte spoedig dat achter dit harmonieuze beeld veel ingewikkelder kwesties over de sakura als nationaal symbool schuilgingen.

In het oude Japan had de kersenbloesem altijd gestaan voor nieuw leven en een nieuw begin. Dat beeld begon in de tweede helft van de negentiende eeuw subtiel te veranderen en onderging opeens een dramatische metamorfose in de jaren dertig van de vorige eeuw. In die periode gingen opeenvolgende regeringen de populariteit van de sakura en haar banden met het keizerlijk huis gebruiken om een kritiekloze bevolking met propaganda te overstelpen. In plaats van zich te richten op kersenbloesem als symbool van leven concentreerden de liederen, toneelstukken en schoolboeken zich nu meer op de dood. Klassieke gedichten werden doelbewust verkeerd geïnterpreteerd en het volk werd aangepreerd dat de *Yamato damashii*, de ‘ware Japanse geest’, ook inhield dat men bereid was voor de keizer – de levende God van Japan – te sterven, net zoals de kersenbloesem stierf na een kort maar glorieus leven.

In dit politieke klimaat – vanaf het einde van de negentiende eeuw – kwam de pas gekweekte somei-yoshino-kers als geroepen. Waar ooit Japanse steden hadden vol gestaan met wilde kersen en veel verschillende variëteiten, voerden somei-yoshino-klonen nu de boventoon, en hun snelle acceptatie veranderde het traditionele kersenbloesemlandschap. Ze groeiden snel: in vijf jaar van jong boompje tot volwassen exemplaar. Ze waren gemakkelijk te kweken. Ze waren goedkoop. En bovenal waren ze mooi.